

ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ У ПРИПОВЕТКИ „МУСТАФА МАЏАР” ИВЕ АНДРИЋА**

У раду је проведена морфолошка анализа глаголских облика у приповетки „Мустафа Маџар” Иве Андрића. Циљ рада био је да се преиспитају глаголски облици с морфолошког аспекта у изабраном корпусу. У оквиру само једне приповетке срећемо примере за десетак глаголских облика, а и за сва четири прошла времена у српском језику. Пошто је приповетка компонована као смењивање Мустафиних снова и јаве, то погодује укрштању и временских планова и зато глаголи и разноврсни глаголски облици доминирају у тексту.

Кључне речи: глагол, глаголски облик, „Мустафа Маџар”, Иво Андрић

1. Предмет рада је морфолошка анализа глаголских облика у приповетки „Мустафа Маџар”¹ Иве Андрића. Циљ је да се преиспита глаголски систем с морфолошког аспекта и то: који се глаголски облици јављају, да ли су

---

* sdjurovic74@gmail.com

** Рад је урађен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. „Приповијетка је објављена 1923, али је врло вероватно написана претходне, 1922. године” (Делић 2010: 45).

облици грађени према правилу или има морфолошких одступања, да ли је глаголска лексика разнолика или се своди на базични лексички фонд и да ли има дублетних облика код глагола који познају двојаке форме у појединим глаголским временима (нпр. дублетни облици аориста већином су по првој врсти: *даде, истрже, остаде, пристаде, препаде, погибоше, може*, али *ређе* и по трећој: *окину*). Интересантно је да у оквиру само једне приповетке срећемо примере за десетак глаголских облика, а и примере за сва четири прошла времена у српском језику. Метод рада биће такав да ће прво бити направљена потпуна ексцерпција глаголске лексике, затим ће бити разврстана по глаголским облицима, а онда ће бити анализирани појединачни глаголи који су занимљиви са морфолошког или лексичког аспекта. За корпус је изабрана само једна приповетка, али са веома богатом и разноврсном глаголском лексиком. Јављају се примери за презент, аорист, имперфекат, перфекат, плусквамперфекат, футур I, потенцијал, императив и примери глаголских прилога (садашњег и прошлог)¹.

Пошто је приповетка компонована као смењивање Мустафиних снова и јаве, то погодује укрштању и временских планова и зато глаголи и разноврсни глаголски облици доминирају у тексту. Читава приповетка је испричана из Мустафине перспективе. „Мустафа Маџар сања четири сна, од којих је четврти варијација првога. [...] Сан има вишеструку функцију: осим што дочарава драматичан, такорећи паклен, унутарњи живот главног јунака, истовремено допуњава његову биографију; отвара право на слутњу о бројним сличним злочинима

1 Поред истакнутих глаголских облика, у тексту налазимо и примере за инфинитив, футур други, трпни придев, али број примера је мали и зато ти облици нису ушли у корпус за анализу. Ипак, важно је поменути да се и ови облици јављају јер сведоче о богатству глаголских облика у изабраном тексту.

који су довели до Мустафиног душевног краха, несанице и море у сновима. Сан је повод да се ретроспективно и сажето исприча и догађај, и сан о догађају, и Мустафино осјећање после сна” (Делић 2010: 50). Отуда је и употреба различитих глаголских времена очекивана.

2. Анализа корпуса проведена је по глаголским облицима на основу критеријума грађења (прости и сложени глаголски облици), а онда су појединачни глаголи који су погодни за анализу коментарисани са морфолошког аспекта. У анализи ће бити важни и подаци о фреквенцији употребе гл. облика па ће бити коришћена и статистичка метода.

2. 1. Прости глаголски облици

а) презент

Ово је четврти дан да Добој *шенлучи* и *слави* побједу (45); Данас га *чекају* (45); гледајући се како *се растоварују* коњи са плијеном (45); [...] да се Мустафа *враћа* у свој погнути чардак (45); Тишина *прима* непријатни звук (46); да *учи* медресу (46); да *се пописује* прва војска (46); *Откључа* чардак (46); Тишина *прими* непријатно звук (46); која га *не оставља* (46); То се мучење *понавља* сваке ноћи (46); Одједном *заборави* (46); у првом полусну *угаси* (46); *остане* само склупчано тијело (46); *отпочну* брзи мравци (46); и *стане* свуда да *се шири* страх (47); *ваља* да *устане* (47); да *пали* свјетло (47); да *се увјери* да је жив (47); И то се једнако *понавља* (47); нит умједе да *прича* (47); да им *задовољи* љубопитљивост (47); И опет стадоше да га *потцењују* (47); да *се начине* сплавови и ноћу *спусте* низ воду (47); да војска *нагрне* преко њих и *изненади* Аустријанце (47); да се бар мало *одмори* од дуга хода (47); Кад хтједоше да *полијегају* (47); да *стоји* на ногама (48); да *покољу* децу (48); Сад их *види* (48); Чује Русе како *долазе* (48); да *узјаше*

(48); али му се узенгија *мрси* и *измиче* и коњ се *отима* (48); да још боље *притегну* конопце (48); да се *склоне* (48); да *лети* (48); да *прескачу* (48); *окреће* се стреловито (49); сабља му *шири* свијетал круг (49); да му сваки мишић *буја* и *расте* у бескрај и *хоће* да га *остави* (49); *Виде* се ватре и *чује* вриска (49); да се *ослободи* (49); А крв у њему само што *тка* и *расте*. Сви дамари *бију*. Сна *нема* (49); којом се *истицао* (49); да сваки *живи* (49); Почео да *стрепи* (49); момци *кличу* њему (50); да *сједне* (50); *хоће* да га *успавају* (50); *снови долазе* прије него што и *заспи* (50); *сједи* тако нијем (50); и ужас који га *гуше* (50); *Трза се* (50); *Премире* од мрака (50); *не пали* свјетла (50); *наставља* да *хода* (50); *не осјећа* ногу (50); морао је да се *креће* (50); ако *заспи* (50); да га *сретну* (51); да од Добоја *иде* (51); *бије* кога год *сретне* и *стигне* (51); да *иде* да *тражи* (51); да *садите* (51); да ми се коњ *плаши* (51); *Имамо, имамо* (52); *састави* лијепо сва три заједно (52); ако те ко *упита* шта то *радиш* (52); нит *признаје* законе (52); да *веже* старијега (52); *Јесам, беже* (52); да га без јаука *обори* (52); Одједном *одлучи* да их *гони* у Сарајево и да их *преда* старом другу (52); да га *хвата* (52); То *шуми* Врбас (52); на њему се *нижу* сплавови (52); него се лако *нихају* и *плове* (52); да *понавља* ријечи (53); *љубим* те (53); као да *бјежи* (53); вода *цури* и маховина *расте* (53); на њега *наваљују* (53); *брани се* (53); *види* гдје се *помаља* жена (53); он је *зна* (53); дојке *притиште* (53); *отима се* (53); *гледа* да *добије* (53); гњев га *превлађује* (53); стреловито *одбија* (54); хајдуци *љут* додијавају (54); *се прибија* (54); да га *пробија* влага (54); *буди се* (54); Сунце тек *излази* и *голица* му очне капке (54); да *бије* главом (55); ко га *пробуди* (55); али *запажа* (55); док се тако *мучи* и *срди* (55); *чује* (55); да их *хвата* (55); *лете* као облаци (55); *смркава се* (55); *гори* немирна свијећа (55); Гласови *одјекују* (55); поче да *прича* (56); *скаче* са сплава (56); сам *пада* (56); *сати*ре Нијемце (56); да *види* (56); да ли да се *увриједи* (56); да ствар узме као шалу (56); да *прича* (56); ја *мислим* (56); да *бјежи* (56); само *фркће* и *одихује* (56); сви *дрхте* и *шапућу* (56); ја се *испнем* (56); па *запијевам* (56); власи *распитују* који

је то Турчин (56); наши знају ко је (56); много *лажеш* (57); шта *кажеш* (57); *лажеш* (57); као да *изрони* (57); свијећа се *повија* и *титра* (57); који се *укришта* (57); *убијају* (57); *хоће* да ми *приђе* (57); *мора* да *прође* (57); поче да *посматра* (57); и *преплићу* с облацима (57); да *шиба* (58); да се *роје* и *наваљују* (58); у њој се *чује* крв како *насједа* (58); *бије* мукло у шији (58); Не може да се *сјети* (58); *Помишља* на Сарајево, али све му се *намећу* и *плету* (58); *губи* вид (58); *изиђе* (59); *сиђе* (59); да се *укажу* (59); кога му *прокажу* (59); он га *баци* (59); да јавно *кажу* шта *мисле* (59); Наши *гину* (60); *отима се* (60); не *пушта* (60); се *заљуља* (60); да *трчи* (60); *прелеће* (61).

У корпусу је забележено око двеста примера за презент. Сви примери су морфолошки нормативни. Стилски су маркирани облици презента глагола *растоваривати* – през. *растоварују* (према РМС *растоваравати* (се), -аравам (се), *растоварати* (се), -оварам (се) и *растоваривати* (се), -арујем (се) *несврш. и уч. према растоварити* (се)); *нихају* (од *нихати* (се), *нишем* (се) *несврш. в. њихати* (се)); *додијавају* (од *додијавати* који је према РМС *несвр. и уч. према додијати свр.*).

б) императив

„Мустафа Маџар говори мало и ријетко. Његова директна реч чује се тек неколико пута. Два његова исказа су изузетно значајна за приповијетку и њено значење и за разумијевање лика Мустафе Маџара. Први се, као лајтмотив, понавља и варира више пута, а Мустафи је на језику прије и послије битке у Бањалуци. [...] –Свијет је пун гада.” (Делић 2010: 54).

[...] *реци*: наредио ми Мустафа (52); *Држи* га, махнит је! (61); *Фатај*, не *дај*! (61); *потеци*, те *потеци*, те *потеци* (56).

Јавља се мали број примера за императив што је и очекивано. Примери императива очекивани су у значајнијем броју, пре свега, у драмским текстовима.

в) аорист

Са свитањем *сиђоше* бубњари из махала (45); *стадоше* се сакупљати коњаници (45); Тек око ићиндије *стигоше* први коњаници испод Бањалуке (45); *пројаха* кроз гужву (45); послаше га у Сарајево да учи медресу (46); [...] а свјетина *остаде* пред авлијом (45); Ту *проведе* четири посне и тешке године (46); *врати се* у Добој и *не одсједе* код брата (46); А кад *стаде* да се пописује прва војска, он *се наоружа*, *закључа* чардак и *оде* (46); Дуго се не *чу* ништа (46); брзо га *заборавише* (46); Мало га ко и *познаде* (46); Касно у ноћи *потражи* своју зурну, замотану у мушему, и *дуну* плашљиво (46); *Видје* да нема ни стална даха (46); *Умота* опет зурну и *предаде* се мучењу бесанице (46); кад у тело *уђе* тежак мир и однекуд *потече* сан (47); кад *сиђе* у варош, сви се људи у кахви *помакоше* и начинише му мјеста, ал он нит *може* смијешка, нит *умједо* да прича (47); И опет *стадоше* да га потцењују (47); Али *почеше* борбе у Славонији, и он *оде* (47); *Дођоше* и опет гласови (47); А кад Аустријанци *опколише* Бањалуку и раја *сатјера* Турке у град а варош *опљачка*, све босанске *сиђоше* на Врбас (47); Али *нађоше* Аустријанце надмоћне и *не смједоше* ударити на њих све док Мустафа Маџар не *изради* план (47); он *леже* у врбаку (47); Испрва *заспа*, алу му одједном *изиђоше* на сан нека дјеца (47); Кад *хтједоше* да полијегају, *открише* иза неких ормана [...] (47); *Докопаше* их међу се (48); Кад *свану* јутро (48); Уто *наиђе* јачи руски одред и они *побјегоше* (48); *Препаса се* и *уреди* (48); *пренуше се* и Аустријанци (48); Мустафа *даде* знак сплаварима (48); одмах *баци* корице од сабље и *алакну* (48); Сви *јурнуше* за њим (48); *видјеше* да су сплавови [...] (48); Неки *попадаше* у воду (48); Ретки *прескочише*, већина *застаде* (48); *удари* на изненађене страже (48); *стадоше* и остали Турци да прескачу (48); *пређоше*

први одреди (49); Мустафа једва *достигне* посљедње, *упаде* међу њих (49); Турци *пристижу* (49); Из града *изиђоше* (49); *поче* покољ раје (49); сан му *се украде*; и онај сат-два пред зору *разорише* све нова и нова сновиђења (49); *Погледа* мушему [...] али *се не дотаче* ничега (50); Већ *се* брда *изједначише* с тамом и варош *умукну*, а из развалина с бријега *јави се* ћук (50); Пред њим *се указа* (50); на сандуку *сједи* дјед (50); Не *може* издржати него *оседла* коња и *изиђе* из Добоја (50); Сутрадан чаршија *сазнаде* (50); Кад *стиже* у Сутјеску, *нађе* манастир (51); *удари* дршком (51); *Измаче се* мало и *погледа* манастир (51); коњ *се плахну* (51); *притегну* дизгин и *заустави се* (51); *помолише се* иза окуке (51); он *се* *заустави* крај њих (51); ко вам *даде* (51); Мустафа *спусти* десну руку (51); фратри још дубље *поникоше* (52); он *скиде* кајасу и *нареди* млађем (52); Он *се сагну* и *опипа* каише, па кад *видје* да је слабо везано, *ћутке измахну* нацаком (52); Фратар *измаче* главу, а оштрица *засијече* (52); Турчин га *стаде* тући (52); Али кад друм *пође* узбрдо а сунце *зађе*, *изнеможе* стари фратар (52); и *падаше* (52); *свратише* у једну напуштену појату (52); *падоше* земљи (52); он *свежа* коња и *прострије* кабаницу па *леже* (52); одмах *поче* сан да га хвата (52); ту мисао *угаси* и *занесе* магла (52); *Проже* га студен и *успава* тишина (53); одмах *усни* сан (53); *узјаха* брзо (53); онда *леже* под неке букве и *покри се* кабаницом (53); Док нешто *не прокину* ромон таласа и *не измаче* сплавове (53); он *се нађе* на тврду тлу (53); *Тргну се*, нагло *отвори* очи које му *се учинише* (53); *Ослухну* (53); *дохвати* малу пушку и *опали* (53); *Наста* лелек (53); он *скочи*, *огрну се* и *изведе* коња (53); *заборави* на Јусуфагића (53); *узјаха* брзо (53); *јахао је* (53); *смиривао се* (53); коњ *је презао* од изваљеног коријења и *стригао* (53); док *се не прокиде* ноћ и у дну неба *не забијеље* (53); онда *леже* (53); *покри се* кабаницом (53); *Проже* га студен и *успава* тишина (53); Одмах *усни* сан (53); *јекну* од немоћна бијеса, *сави се* и *стаде* (54); *заустави се* тек кад *стиже* у равницу (54); и нехотице *подиже* руку и у води *видје* (54); коњ му *се* нешто *плахну* и *трже* га; *рој се помаче* и *растави* и ореол

се разби (54); Пристаде (55); Спаран дан се примице крају (55); припице сунце, а зловоља се диже до грла (55); напи се само воде, па леже (55); најприје заспа (55); па се измичу као рибе (55); И поново се диже (55); дјечаци се измичу (55); промукло викну Абдуселамбега, поручи каву (55); поче да прича (56); прасну у смијех (56); стиже ли га (56); Кад би уз неку страну (56); ја пристигох (56); бег не чу добро (57); и препаде (57); Преврну се пешкун, тупо лупну свијећа и угаси се (57); чу мек и сиктав тон (57); он подиже пушку, упери је посред прозора и тако чекаше (57); Мустафа окину (57); и не чу како бег паде (57); поче да посматра (57); Сви утонуше (57); стадоше гласови (58); он викну и сам (58); одговори још јаче и надвика га и засу гласовима (58); гдје се и гласови стишаше и разбише (58); Освану на Горици (58); Застаде (58); Сјаха и уђе (59); додијаше (59); почеше (59); ухвати и удави (59); погибоше (59); Сви се окренуше (60); Тада га видјеше (60); згледаше се (60); назре (60); Маши се сабље. Сви скочише (60); стадоше (60); преврну ступу (60); потрча на улицу (60); здераше с њега џемадан, оста у кошуљи (60); Паде му сарук (60); вратнице се оборише (60); рпа се заљуља и напада, а Мустафа им се истрже, размахну сабљом и стаде да трчи (60); покушаше (61); окитише (61); баци се на њега (61); погоди га и обори на мјесту (61); Учас згасну (61).

У корпусу је забележен велики број примера за аорист (око двеста). Како показују и друга шира истраживања и овде су облици аориста по првој врсти тенденција код оних глагола који имају облике и по првој и по трећој или по првој и по петој врсти. Тако се јавља само *застаде, остадох, предаде, помакоше, пристадох, побјегоше, прокиде, пристигох, сможе, стиже, сазнаде, хтедох* и сл. Јављају се оба облика аориста за глагол (-) тргнути – *тргну се* и *трже се, истрже*. Ипак, има и оних облика аориста који су у корпусу забележени само по трећој врсти иако имају дублете и по првој врсти типа

окину (иако је фреквентније *окиде*), *сагну*, *преврну*. Глагол (-)стати који има тројак облике у аористу ((-)стах, (-)стадох, (-)станух) у овом корпусу се јавља и по првој врсти – *стадох*, *застаде*, *стаде*, *стадоше*, али и по петој врсти – *оста*. Нису забележени облици по трећој врсти који су, иначе, дијалекатског типа настали аналошки према презенту *станем* (отуда и инф. *станути* и инф. облици са -нути).

Стилски су маркирани слабије фреквентни глаголи *алакнути* (аор. *алакну*), *плахнути* (аор. *плахну*), *ослухнути* (аор. *ослухну*).

г) имперфекат

Ваздан их *вараху* облаци прашине са друма (45); Њих *бијаше* петнаест (48); Страже *осматраху* (48); он *бијаше* на другој обали (48); Неочекивано се, из ноћи у ноћ, *појављиваху* (49); *бијаше* лаик (53); што *бијаше* један (56); *презаше* и *заобилажаше* (57); *бијаше* неумољив (59).

Пет пута је забележен имперфекат помоћног глагола бити – *бијаше* и три примера: *вараху*, *осматраху*, *појављиваху*, и то сва три у 3. л. мн. Укупно се јавља осам примера од несвршених глагола.

д) глаголски прилог садашњи

Бројни примери глаголског прилога садашњег су очекивани пошто је у радовима који се баве питањем глаголског прилога садашњег потврђена фреквентна употреба овог облика у Андрићевим делима.²

Хитећи и *не обзирујући се* (45); *гледајући се* како се растоварују коњи са плијеном (45); *испуњавајући* надалеко свир-

2 Више и у раду Ђуровић 2014.

ком подводан крај око чардака (46); *прогонећи* непријатеља (47); *Прогонећи* непријатеља (47); *кидајући се* и *отимајући* (48); *пљујући* од беса (48); и *не обзирући се* (48); *Видећи* да им је вођ измакао (48); *алачући*, за њим (49); *стојећи* између двије војске (49); *изговарајући* то гласно (49); *не усуђујући се* (50); *Ходајући* тако (50); *смијући се* гласно (51); *Јашући* испод гробља (51); *поздрављајући* Турчина (51); *обарајући* очи преда се (51); *Слутећи* зло (52); *слушајући* једнолично роптање (52); *уносећи* му врхове сабаља у очи (54); *Видећи* да опет није спавао (54); *режећи* (54); *топећи* копита у локви и *подрхтавајући* мишићима (54); *рачунајући* да сутра стигну (55); *дахћући* и *ломећи* хасуру (55); *не знајући* (56); грчевито *купећи* усне и *грискајући* брк (57); *не осјећајући* коња (58); *бранећи се* (59); *не усуђујући се* (59); *разбирајући* ријечи (60); *бранећи се* (60); *не видећи* пред собом (61); *видећи* да гоне (61).

Овде је забележено око четрдесет примера. Стилски су маркирани облици *хитећи* (од хитети-хитим), обичније би било *хитајући*, *обзирући* ум. *обазирући*, *алачући* (од алакати = викати); *грискајући* ум. *грицкајући* (*гри-скати*, -ам несврш. = *грицкати* дем. и уч. од *гристи*. — Гриска час колач час воће. Рист. Мишеви . . . су по ноћи грискали кожу. Брл. Грискао [је] горњу усну, што је био највећи знак нестрпљења. Андр. И. РМС).

ђ) глаголски прилог прошли

Не окренувши се и *не рекавши* ником ништа (45); *не стигавши* ни да покољу децу (48); *не могавши* више натраг (51); *не погледавши* више Абдуселамбега (55); *Не могавши* више натраг (51); и *не погледавши* (54).

Забележено је само седам примера за глаголски прилог прошли. Два пута се јавља *могавши*, два пута *погледавши*, и по једном: *стигавши*, *окренувши*, *рекавши*. Сви примери су нормативни.

1.2. Сложени гл. облици

а) Перфекат је доминантно глаголско време за означавање прошле радње и очекиван је велики број примера за овај облик.

Ликовала је сва Босна (45); Стигле су невјероватне вијести (45); више је личио на побожна и учена путника (45); то је било све што му је остало иза оца (45); стекао и оставио велик иметак (46); отац му умро, а брат му се оженио (46); нит се с ким дружио ни говорио (46); да је погинуо (46); да се прославио (46); да је остао у великој части (46); откако су престале битке (46); да га нису сатрле и разнијеле мрачне силе (47); није ни помислио да коме каже (47); Хоће је презирао, а у љекаре није веровао (47); нечујно као што је и дошао (47); док су се спремали сплавови (47); У посљедње доба су га нападали свакојаки снови, скраћивали му ионако кратко спавање и још га више сатирали (47); никад их се више није сјетио (47); Ишао је с одредом коњице (47); Вас се заплео у кабаницу (48); смркло се јаче пред зору (48); и зора напустила (48); али су сплавови стизали споро и сврставали се тешко (48); него што су они мислили (48); Прескакао је са сплава (48); Изгледало је као да лети (48); док су се колебали (48); Видећи да им је вођ измакао (48); и стражњи редови су их све више потискивали и пријетили (48–49); иако су многи падали у воду и запомагали (49); он је лежао пред шатором и притискивао дланове (49); јер му се чинило (49); то је помислио јутрос (49); Почео да стрепи (49); није признавао тај страх (49); он је растао, мучио га дању, разарао и саму помисао на сан, живио с њим, унијао му се у живо месо [...] засијецао дубље (49–50); пошто је с гађењем прошао (50); која је урлала и играла, и пошто се опростио с пратњом, он је унезвијерен премјерао чардак, да су поднице шкрипале и пуцале (50); Још се чуло (50); он је једнако ходао (50); Да ли је и склопио очи? (50); није смио никако да се заустави (50); морао је да се креће (50); јер је једнако стрепио (50); је преспавао (50); да је отишао и

да је у пољу *напао* неке кириције и *изранио* их, а коње им *расплашио* (50); *Пutowао* је час странпутицом (51); *нису волели* (51); као *изумро* (51); су неки људи *причали* (51); да се *острвио* (51); што се *ућутала* пред њим (51); Како су се брзо *затворили* (51); што је *провиривао* иза зида (51); док је *смиривао* коња и *њутито* *псовао* фратре (51); Један је *носио* (51); ко вам је *допустио* (51); *говорио* је (51); само их је *гледао* (51); док су они *дрхтали* (51); *Јеси чуо?*(52); који се *одвалио* (52); млађи га је *споро везивао* (52); јер су му руке видно *дрхтале* (52); *Јеси ли добро свезо?* (52); док се *није дигао* и *пошао* (52); Низ њега је *текла* крв и *остављала* траг (52); узалуд га је *био* (52); да је *одјекивао* (52); као да никад *није спавао* (53); Шапат је *долазио* из кута у ком су *фратри лежали* (53); се *исповједио* (53); је *добрио* (53); *није престао* (53); *углавио се* (53); тако се дуго *бацао* (54); *гризао* црвену кабаницу (54); док се *дизало* сунце (54); *падао* је (54); вода се *прелијевала* и *нашироко натапала* земљу и *стварала* локве (54); изнад којих су *титрали* (54); коњ је дуго *пио* (54); он је *сједио* (54); је *јахао* као у сну (54); бег га је *заустављао* (55); он се *задихао* (55); *одмакао* дан (55); Тако су дуго *сједили* њих двојица и *пили* (55); је *говорио* (56); *причао* је (56); *ћутао* и само се *стресао* (56); *гледао* је (56); Мустафи су *сјале* и *играле* очи, а бег се *уозбиљио* (56); је *дочекивао* (56); које је Мустафа *разгонио* (56); а ја се *натурио* (56); како ме је бог *дао* брза (56); бег се *распричао* (56); се *преобразио* (56); Таквог ме, зар, бог *створио* (56); *није ништа чуо* (57); *није смио* (57); је *застајкивао* (57); *зазирао* од сенки (57); којом је *шибао* коња (58); *напрезао се* и *викао* (58); иако му се *грло стезало* и *дах га издавао* (58); су *надвикивали* (58); *јурио* је (58); *грцао* је, али је *викао* (58); је *посртао* (58); је *лежала* (58); су *стршили* (58); је *настојао* (58); му се *мутно указивао* (58); *пипао* је (58); *окретао се* (58); *сједили* (59); *сркали* каву (59); *отимали*, *убијали* и *чинили* насиље (59); је *пролазио* (59); Никад се *није осјетила* (59); се *радовала* (59); су се *виђали* (59); они су само *жалили* (59); је *говорио* (60); се *накотило* (60); је *остала* (60); је *мислио* (60); су *учествовали* (60); *бјежао* је (61); је *алакала* (61); је *расла* (61); су *излијетали* (61); *храбриле* и *бацале се* (61);

су бјежали (61); су прхале и крештале (61); није подлијегао ударцима (61); трчао је (61); се примицао (61); је осјетио (61); су пристизали (61).

Забележено је око 180 примера. Код глагола где имамо нормативне дублете, у корпусу се јављају само облици по првој врсти: *смркло се, дигао, викао* и сл. Стилски је маркиран глагол *прхати* и баш се овај пример наводи у РМС (*прхати, пршем несврш. и уч. према прхнути. — Кокоши су прхале и крештале. Андр. И.*).

б) Плусквамперфекат

[...] јер у причањима и очекивању *бијаше порастао* (45); *бијашу заноћили* у неком напуштеном љетњиковцу (47); *бијаше одмакао* (48); *био је и разгонио* хришћане (51); *бијаше се намножило* беспослењака (59); *су били навикли* (60); *му се био испријечио* (61).

Забележено је седам примера за плусквамперфекат, и то четири пута са имперфектом помоћног глагола и три пута са перфектом помоћног глагола.

в) Футур први

[...] коњаници који *ће ићи* у сретање (45); *запријети да ће убити* сваког (54); *Сад ћеш чут* (56); *Валахи ће нас поплавити* раја (60).

Јавља се само четири примера и сви су стандардни облици футура првог.

г) Потенцијал

По дану *би читао* књиге [...] а ноћу *би свирао* дуго у зурну (46); *Хтио би* да узјаше (48); *које би хтио* да се ослободи

(49); да би га *развеселио* (56); чим би *престао* (58); Да би их опет *ушуткао* (58).

Седам пута се јавља потенцијал и сви примери су у 3. лицу. Облик помоћног глагола *хтети* употребљен је у облику *хтио* ум. *хтео*.

2. Ексерципирано је око 650 примера за издвојене глаголске облике. Поред бројности глаголске лексике која је богата и разноврсна, издвојено је и десетак различитих глаголских облика (шест времена, два начина и два нелична глаголска облика). Највећи број примера забележен је за презент, аорист и перфекат, а затим за глаголски прилог садашњи.

Поред морфолошке анализе, приповетка је захвална као корпус и за анализу синтаксе глагола, уочени су и примери именичке деклинације придева и сл. У корпусу се јављају, већином, базични глаголи српског језика. Изузетак су издвојени стилски маркирани глаголи: *алакнути*, *плахнути*, *прхнути*, *ослухнути*, *додијавати*, *нихати* и сл. Морфолошки су сви употребљени глаголски облици стандардни.

Четири прошла времена која Андрић употребљава у истом тексту добар су показатељ оправданости и функционалности свих прошлих времена у српском језику. Иако се у савременом српском језику често полемише о статусу прошлих времена, јасно је да сва четири прошла времена само у књижевноуметничком стилу имају своје место и функцију. Ретка употреба имперфекта и плусквамперфекта у другим функционалним стиливима ипак не треба да доводи у питање статус ових облика који имају упориште у књижевноуметничком стилу. То потврђује и изабрани корпус где је линија глаголских времена максимално искоришћена.

Стилогена анализа била би подразумевана надоградња ове стилематичне анализе и још боље би указала на стилску функцију употребе издвојених глаголских облика.

Извор

Андрић 1986: Иво Андрић, *Изабране приповетке*, Београд: Рад, предговор: Михаило Пантић.

Литература

- Делић 2010: Јован Делић, Андрићев портрет славног победника. О приповијечи Мустафа Маџар и поводом ње, у: *Зборник са Међународног симпозијума у оквиру пројекта Иво Андрић у европском контексту*, Грац: Универзитет Карл Франц: Грачки опус Ива Андрића, 45–61.
- Ђуровић 2011: Сања Ђуровић, Морфолошка анализа глагола у изабраним приповеткама Иве Андрића, у: *Зборник са 3. Међународног симпозијума у оквиру пројекта Иво Андрић у европском контексту*, Грац: Универзитет Карл Франц: Аустроугарски период у животу и дјелу Ива Андрића/ уредник: Бранко Тошовић, Београд: Београдска књига, 507-515.
- Ђуровић 2014: Сања Ђуровић, Глаголски прилог садашњи у глаголској и придевској функцији у *Травничкој хроници* Иве Андрића, у: *Липар* 55, 95–104.
- РМС: Речник српскохрватскога књижевног језика, I– I, Нови Сад (I–III и Загреб), Матица српска (I–III и Матица хрватска), 1967–1978 [РСАНУ = РМС – МХ 1–3 и РМС 4–6].

Sanja Ž. Đurović

VERB FORMS IN THE STORY „MUSTAFA MADZAR” BY IVO ANDRIC

The subject of the paper was the morphological analysis of verbal forms in the story „Mustafa Madzar” by Ivo Andrić. The aim of this paper was to examine the verbal forms from the morphological aspect, which verb forms do appear, whether the forms are constructed according to the rule or are there any deviations, whether the verbal lexical is diverse or is reduced to the basic lexical fund and whether there are duplicate forms with the verb that knows the dual forms in certain verb time. In the frame of only one story we meet examples of ten verb forms, and for all four past times in the Serbian language. Since the story is composed as the replacement of Mustafa's dreams and reports, it also suits crossing timetables, and therefore the verbs and various verb forms dominate the text. The largest number of examples was recorded for the present and for the aorist.

Key words: verb, verb forms, *Mustafa Madzar*, Ivo Andric